

EDUCATIONAL CARDS FOR WORKING WITH WOOD FOR THE 1ST GRADE OF PRIMARY SCHOOL

EDUKAČNÍ KARTY PRO PRÁCI SE DŘEVEM NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Pavλίna Housarová, Jarmila Honzíkóv

Abstract

The educational area World and the world of work for the 1st grade of the elementary school includes the section Working with small materials, where children work with various materials and thus learn manual skills, get to know tools, tools and aids for this work. The wood is one of the neglected materials, often due to the ignorance of the teacher or the absence of a space suitable for this work. In our article, we will present "Teaching cards" with which the teacher can work and thus facilitate the preparation and progress of working with wood.

Key words: *working with wood for the 1st grade of elementary school; educational cards*

Abstrakt

Vzdělávací oblast Člověk a svět práce pro 1. stupeň Základní školy obsahuje okruh Práce s drobným materiálem, kde děti pracují s různými materiály a učí se tak manuálním dovednostem, poznávají nástroje, nářadí a pomůcky pro tuto práci. Mezi často opomíjený materiál patří dřevo, mnohdy pro neznalost učitele či absenci prostoru vhodného pro tuto práci. V našem článku představíme Edukační karty, se kterými může učitel pracovat a usnadnit si tak přípravu a průběh práce se dřevem.

Klíčová slova: *práce se dřevem; 1. stupeň ZŠ; edukační karty.*

ÚVOD

Rámcové vzdělávací programy byly zavedeny v českém vzdělávání zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání v rámci školského zákona. RVP konkretizují a stanovují konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání. Jedná se o rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů, které si tvoří jednotlivé školy (Rámcový vzdělávací program 2022).

Pracovní výchova v České republice je zařazena v RVP do oblasti Člověk a svět práce. Hlavním cílem této vzdělávací oblasti je orientace ve světě práce, upevnění pozitivních postojů k práci, osvojení prakticky využitelných dovedností a rozvíjení schopností aplikace v běžném životě. Žáci se seznamují se základními pracovními dovednostmi a návyky, poznávají různé nástroje, nářadí a pomůcky. Celá vzdělávací oblast je v RVP rozdělena na dvanáct tematických okruhů, přičemž prvního stupně se týkají čtyři. Jedná se o práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti, pěstitelské práce a příprava pokrmů. Oblast Člověk a svět práce tedy postihuje široké spektrum pracovních činností a technologií, vede žáky k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků.

Při pracovních činnostech na základní škole mohou žáci pracovat s nepřeberným množstvím nejrůznějších materiálů. Jejich pestrost ovlivňuje učitel nejen svými zkušenostmi, ale také ochotou seznamovat se s novými postupy a zpracováním netradičních materiálů.

Naplánovat si přípravu na vyučovací hodinu pracovních činností není vůbec snadné. Je důležité zvolit si vhodnou metodu pro každou část vyučovací hodiny a promyslet organizaci hodiny. Učitel musí také počítat s tím, že se hodina může otočit jiným směrem a on musí rychle reagovat a být připraven na jinou variantu v postavení hodiny. Dlouhodobá příprava učitele na výuku spočívá ve vypracování tematického plánu na období školního roku, který vychází ze ŠVP. Při samotné tvorbě přípravy si učitel stanoví vzdělávací cíle, tzn. co chce žáky naučit, či v čem je zdokonalit. Ve fázi přípravy si učitel musí promyslet také vhodnou motivaci, takovou, aby práce děti zaujala. Důležité je také předem zajistit materiální podmínky pro realizaci vyučovací hodiny.

1 PRÁCE SE DŘEVEM V HODINÁCH PRACOVNÍCH ČINNOSTÍ

Dřevo jako materiál je spjata s člověkem od nejranějšího období historického vývoje lidstva. Jeden z hlavních důvodů jeho častého využití je snadná dostupnost. Člověk z něj po staletí vyráběl nástroje, nádoby, přístřeší, nábytek a také náboženské a rituální předměty. Důkazem toho jsou po celém světě dochované řemeslné památky z nejstaršího období. Na světě existuje přes 60 000 druhů dřevin a většina z nich je vhodná pro zpracování. Dřevo využívá lidstvo právě díky jeho rozmanitým vlastnostem, a právě proto by mělo mít své zastoupení v hodinách pracovních činností od prvních let vzdělávání.

Dekorativnost a jedinečnost dřeva je pro žáky velmi motivující. Žák může objevovat, zkoumat, čichat a zpracovávat „obyčejné dřevo“, které se pro něj v hodinách pracovních činností může stát „neobyčejným“ (Honzíková et al. 2005).

Dřevo obklopuje žáka již od útlého věku v podobě dřevěných stavebnic, hraček nebo jednoduchých hudebních nástrojů. Do tematického plánu učitele je vhodné práci se dřevem zařadit již od prvního ročníku. Žáci mohou také pozorovat a srovnávat stromy, všimnout si jednotlivých částí. Mohou kreslit, tiskát, modelovat na kůru, stavět domečky, vytvářet obrazy a další. Již zpracované dřevo mohou zdobit, dotvářet, sestavovat. Žáci by měli vnímat i rozdíly ve dřevě při jeho zpracování. Učitel by měl žáky naučit ručnímu opracování dřeva pilou, brusným papírem, pilníkem nebo rašplí. Žáci by měli řezat, sbíjet, slepovat, zatloukat a vytahovat hřebíky, vrtat, barvit a další (Honzíková 2015). Práce se dřevem je velmi krásná a pro žáky lákavá činnost, která vyžaduje pečlivost, vytrvalost a výcvik dřevařských technik. Opracování dřeva je často vrcholením přípravy žáků v pracovních činnostech na 1. stupni základních škol. Volbu pracovních námětů ovlivňuje jejich náročnost a praktická využitelnost výrobků. Žáci nejčastěji zhotovují výrobky pro domácnost, školu nebo své potěšení. Výběr dřevařských technik se soustředí na ruční obrábění, jejichž výsledkem jsou různé dřevěné předměty (Honzíková 2015). Za techniky využitelné na 1. stupni ZŠ lze považovat tesání, štípání, řezání, vyřezávání, hoblování, opracování pilníkem a rašplí, vrtání, spojování dřevěných částí, aj.

S dětmi na základní škole lze se dřevem pracovat venku, ve třídě nebo ve speciální školní dílně. Nevýhodou venkovních prostor je proměnlivost počasí, ale hlavně absence vhodného pracovního stolu a nářadí pro některé druhy práce. Venku mohou žáci dřevo sbírat, skládat, barvit, loupat, vyřezávat, řezat apod. Ve třídě lze se dřevem také pracovat, ale častým problémem je nedostatečné vybavení – pevný a stabilní pracovní stůl s možností úchytu zpracovávané části. V učebně je učitel při výběru

námětu pro práci se dřevem poněkud omezený, neboť je zde možné jen slepovat jednotlivé dřevěné části, vytvářet koláže či v menší míře vyzkoušet košíkářství. Pokud chce učitel při zpracování dřeva využívat nástroje a nářadí a vyrábět tak složitější výrobky, musí směřovat práci s dětmi do školní pracovní dílny.

2 EDUKAČNÍ KARTY PRO PRÁCI SE DŘEVEM

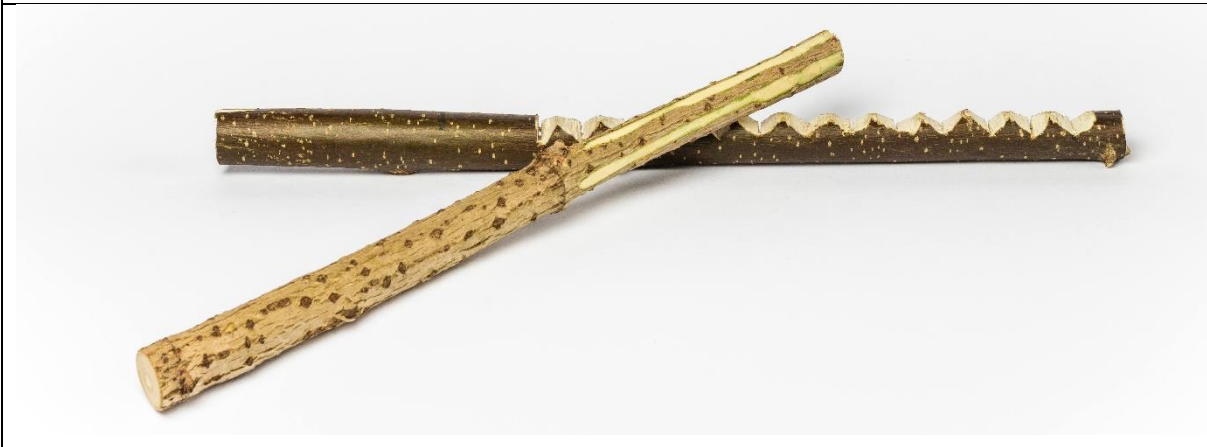
Edukační karty by měly sloužit jako tisknutelný materiál vyučujícím a širší pedagogické veřejnosti právě pro práci se dřevem s dětmi mladšího školního věku. Obsahují soubor námětů, které jsou navrženy tak, aby co nejvíce podporovaly samostatnou práci žáků v hodinách pracovních činností. K jednomu pracovnímu námětu jsou vždy dvě karty. Jedna je určena vyučujícímu a druhá žákovi. Karty odpovídají možnostem a dovednostem žáků na 1. stupni základní školy a jsou navrženy tak, aby si žáci vyzkoušeli nejrůznější techniky zpracování a využití dřeva. Pro ukázkou zde uvedeme jednu kartu pro učitele s navazující kartou pro žáky na téma „Řehtající dřívko“.

„Řehtající dřívko“ je jednoduchý hudební nástroj, který vydává podobný zvuk jako velikonoční řehtačky nebo klepačky. Učitel na základní škole může výrobu tohoto jednoduchého výrobku tematicky zařadit před velikonoční svátky a tím přilákat děti ke starým tradicím. Není to ale nutností, protože takový hudební nástroj dobře poslouží i během roku k rytmickému cvičení v hodinách hudební výchovy. Žáci si kromě „řehtajícího dřívka“ mohou vyrobit dřívka ozvučená nebo například paličku s jednoduchým bubínkem. Společně si pak kdykoli během roku zahrát a zazpívat. Výrobou tohoto výrobku si žáci vyzkouší práci s pilou a nožem. Další zkušeností pro ně bude bezpečné a vhodné držení či uchycení řezaného materiálu.

2.1 KARTA PRO UČITELE

Karta (obr. 1) je určena pro učitele k oboustrannému vytisknutí a opatření folií, aby po čase nejevila známky opotřebení. Učitel si tak může sestavit soubor námětů pro práci se dřevem, ale i s jinými materiály. Na první straně karty je název a fotografie hotového výrobku. Fotografie učitelů pomůže při představě o zhotovení výrobku a nemusí vždy chystat ukázkový výrobek do hodiny. Pokud sám učitel zhotoví ukázkový výrobek, není třeba zacházet do detailu, aby dal možnost žákovi zapojit vlastní fantazii. Dále se na kartě učitel dozví, pro jakou věkovou skupinu je práce doporučena, přibližnou časovou dotaci zhotovení a co budou žáci k práci potřebovat. Na druhé straně učitelské karty jsou uvedeny vhodné nástroje, nářadí a pomůcky, doporučení k bezpečnosti, popis možností motivace žáků na začátku hodiny a další metodické poznámky a doporučení. Na konci jsou uvedeny použité zdroje. Obsah jednotlivých stran karet si může učitel před tiskem upravit dle vlastní potřeby.

ŘEHTAJÍCÍ DŘÍVKO Z LÍSKOVÉ VĚTVIČKY



Pro koho je námětová karta určena?

Výroba řehtajícího dřívka z březové větvičky se hodí pro žáky od 3. ročníku.

Kolik času bude potřeba?

Jedna vyučovací hodina. V případě zdobení kůry dvě vyučovací hodiny.

Co budou žáci k práci potřebovat?

- Vhodný pracovní prostor ve školní dílně nebo venku,
- rovnou zkrácenou větev z čerstvého dřeva lísky nebo javoru (30 – 40 cm),
- větev z tvrdého dřeva o průměru 1-2 cm (20 – 30 cm) – možno také z lísky,
- pilku na dřevo,
- ostrý nůž.

Co se žáci naučí?

Výukové cíle a očekávané výstupy

Žák si osvojuje zásady bezpečnosti.

Žák bezpečně zachází s nožem a pilkou.

Žák pracuje podle slovního návodu a obrázkové předlohy.

Žák provádí ruční zpracování technického materiálu.

Konkrétní dovednosti

Bezpečně přidržuje řezaný materiál, řeže pilkou, vyřezává nožem.

Vhodné nástroje a vybavení

- Menší zahradnická pila na dřevo nebo oblouková pila s šikmým držadlem,
- ostrý nůž (podle věku a zkušeností žáků volit nože se zarážkou na prsty a oblou špičkou),
- vhodný pracovní prostor – uklizený pracovní stůl, dřevěná koza nebo pařez.

Bezpečnost při práci

<ul style="list-style-type: none">• kompletní lékárníčku při ruce,• znát postup první pomoci při řezném či bodném poranění,• dozor nad žáky a kontrolovat bezpečné držení nože a pilky.
Motivace žáků <ul style="list-style-type: none">• Společná četba textu o velikonočním řehtání (vhodné tematicky zařadit před velikonoční svátky),• ukázka velikonočních řehťáček a klepaček,• rozhovor o velikonočních tradicích a sdílení zážitků a zkušeností s nimi,• výroba vlastního „hudebního nástroje“.
Metodické poznámky <p>Doporučení vyučujícímu: demonstrovat hotový výrobek před samotnou prací, popřípadě předvést názorně krok 3 a 4, které jsou pro některé žáky obtížnější. Lísková větev musí být čerstvá, jinak jde velmi špatně a pracně vyřezávat. Je potřeba, aby žáci měli ostré nože.</p>
Použité zdroje <p>IRVINE, Richard. <i>Vyřezávání dřeva: s dětmi v přírodě</i>. Přeložil Jana PETRÁSKOVÁ. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-271-2918-8.</p> <p><i>Velikonoční hrkání a řehtání nahrazovalo zvuk zvonů</i> - Jičínský deník. Jičínský deník - informace, které jsou vám nejbliž [online]. Copyright © [cit. 04.01.2023]. Dostupné z: https://jicinsky.denik.cz/kultura_region/velikonocni-hrkani-a-rehtani-nahrazovalo-zvuk-zvonu-20150324.html</p> <p><i>Nejznámější velikonoční koledy</i>. Osvěžte si říkanky a básně na pomlázku - TOPZINE.cz. Nezávislý deník o všem, co vás zajímá - TOPZINE.cz [online]. Copyright © 2007 [cit. 04.01.2023]. Dostupné z: https://www.topzine.cz/nejznamejsi-velikonocni-koledy-osvezte-si-rikanky-a-basne-na-pomlazku</p>

Obrázek 1 Karta pro učitele

2.2 ŽÁKOVSKÁ EDUKAČNÍ KARTA

Karta (obr. 2) je určena pro žáky k oboustrannému kopírování s následnou možností opatření fólií, aby se mohla využívat opakovaně a nejevila známky opotřebení. Učitel připraví počet karet dle potřeby, většinou podle počtu žáků, aby mohli společně číst informace, plnit úkoly a podívat se na fotografii hotového výrobku. Na druhé straně pak následuje slovní a obrázkový pracovní postup. Zadní strana kromě pracovního postupu obsahuje pomůcky a materiál, který je k práci potřeba. Před hodinou by měl učitel promyslet, které pomůcky a materiál obstará sám a co si přinesou sami žáci. Vyučující vybere s ohledem na počasí vhodný a bezpečný pracovní prostor. Výrobky je možné vyrábět s dětmi v přírodě, popřípadě ve školní dílně, kde mohou žáci využít svěráky a další vybavení pro práci se dřevem.

Před výrobou je potřeba, aby učitel žáky seznámil se zásadami bezpečného chování ve školní dílně, zdůraznil, jak má vypadat bezpečné pracovní místo a jak postupovat při práci s nožem, pilou a dalšími nástroji a nářadím potřebným ke zhotovení výrobku. Text v úvodu karty poslouží jako motivace a námět pro sdílení zkušeností se žáky. Učitel nebo žáci mohou do hodin přinést i ukázky k tématu. Vyučující se žáky projde

seznam nástrojů, náradí, pomůcek a materiálů a žáci si zkontrolují, že jsou na výrobu připraveni. Učitel by měl názorně ukázat, jak pracovat s jednotlivými nástroji, náradím a pomůckami. Následuje pracovní postup, který je doprovázen obrázky jednotlivých kroků. Záleží na učiteli, zda bude s žáky pracovat krok po kroku nebo je nechá pracovat samostatně. V případě samostatné práce učitel obchází žáky a kontroluje správné držení náradí a v případě potřeby žákům pomáhá. Obsah jednotlivých stran si může učitel přizpůsobit potřebám.

ŘEHTAJÍCÍ DŘÍVKO



Velikonoční řehtání

Tradice řehtání, hrkání nebo klepání trvá po dobu tří dní od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty. Tato tradice je součástí velikonočních obchůzek, při kterých lidé pomocí nejrůznějších doma vyrobených dřevěných hrkacích nástrojů, malých a velkých řehťáček, pojízdných trakařů nebo klepáčů, nahrazovali kostelní zvony, které utichly. Říká se, že odletěly do Říma. Zvony mlčí od večerní mše na Zelený čtvrtek, kdy se připomíná poslední Ježíšova večeře až do Velikonoční vigilie na Bílou sobotu. V některých obcích bývá zvykem, že se jeden chlapec převleče za Jidáše. Ostatní ho honí a zpívají koledu:

*Klekání zvoníme, Jidáše honíme.
Jidáši, Jidáši, cos to učinil,
žes našeho Mistra Židům prozradil?
Teďko za to musíš v pekle hořeti,
s Luciperem d'áblem
tam přebývatí.*

Obr. 3 - Řehťáčka



Co budeš potřebovat

- Rovnou, popř. zkrácenou větev z čerstvého dřeva lísky nebo javoru (30 – 40 cm)
- větev z tvrdého dřeva o průměru 1-2 cm (20 – 30 cm)
- pilku na dřevo, ostrý nůž,
- metr nebo pravítko, černý fix

Pracovní postup

1. Na delší čerstvý prut si udělej fixem značky cca po 2 cm. Na jednom konci nech asi 10 cm volných. Za tento konec budeš dřívko držet.
2. Podle předkreslených čar udělej kolmé zářezy pilou hluboké do 1/3 šířky větve (asi 1 cm).
3. Nůž přilož ostrím do středu mezi dva zářezy a seřízni směrem ke spodní části zářezu, opakuj po celé délce klacku.
4. Dřevo otoč a celé opakuj tak, aby vznikly ostré vrcholy po celé délce.
5. Vzniknou pravidelné hrboly připomínající krokodýlí hřbet.
6. Druhou polovinu prutu můžeš vyřezáváním ozdobit. Za ozdobenou rukojeť budeš dřevo držet.
7. Druhým prutem rychle přejížděj přes zubatou část dřívka, které by mělo vydávat řehťající zvuk.

Obr. 4 až 8 – pracovní postup



Hotový výrobek



Obrázek 2 Karta pro žáka

Edukační karty pro učitele a žáky může doplnit ještě jedna karta – pro hodnocení a sebereflexi. Tato karta by mohla pomoci, např. formou uzavřených otázek a obrázků žákovi se vyjádřit formou sebehodnocení a sebereflexe, jak se mu práce dařila.

ZÁVĚR

Při plánování a přípravě vyučovací jednotky se učitel rozhoduje o nejvhodnější vyučovací metodě pro danou vyučovací situaci. Výběru metody předchází analýza zamýšlené vyučovací jednotky, cílů a determinujících faktorů. Východiskem pro volbu metody se pak stává cíl vyučování a obsah učiva. Učitel si musí uvědomit, které základní vědecké a informativní myšlenky, zákony, pojmy, dovednosti, návyky učivo obsahuje, které myšlenkové operace evokuje. Dle toho volí nejadekvátnější metody a postupy. Neexistuje však metoda, která by byla vhodná pro každého učitele, každého žáka a každou vyučovací situaci. Když má vyučovací metoda splnit očekávané požadavky, je nutné při jejím výběru respektovat kritéria optimálního výběru metod vyučování. Jednou z metod může být právě využití výše zmíněných edukačních karet, jejichž využití může učitel doplnit o přímou demonstraci činnosti, či zařadit badatelsky orientované prvky výuky.

Literatura

1. AICHINGER, D., BRÄNDLE, M., EKKERT, F., FADRHONC, J., HELLER, K., HONZÍKOVÁ, J., HONZÍK, L., HORLACHER, B., HRDLIČKA, J., JURICH, N., KANTA, T., KORÁLOVÁ, E., KRAITR, M., KRÁL, J., KRANZINGER, F., KROTKÝ, J., LIß, J., PRCHLÍK, J., RICHTER, V., SIMBARTL, P., SPURK, M., ŠTICH, L., ŠTROFOVÁ, J., TREIN, H. *Učení pro život a práci: metodická příručka pro 2. stupeň ZŠ: vzdělávací oblast Člověk a svět práce*. 1. vyd. Bratislava: Dr. Josef Raabe Slovensko, s.r.o., 2017, 750 s. ISBN: 978-80-8140-285-2.
2. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Materiály pro pracovní činnosti na 1. stupni ZŠ*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7043-453-8.
3. HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Pracovní výchova s didaktikou*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2015. ISBN 978-80-7452-111-9.
4. HONZÍKOVÁ, Jarmila a Jan NOVOTNÝ. *Dřevo v pracovní výchově*. Plzeň: Krajské centrum vzdělávání a Jazyková škola, 2005. ISBN 80-7020-150-9.
5. HOUSAROVÁ, Pavlína. *Diplomová práce*. Plzeň: ZČU. 2023.
6. PATŘIČNÝ, Martin. *Velká kniha o dřevě*. Vydání druhé (v Euromedia Group první). Praha: Euromedia Group, 2019. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-7617-829-8.

Kontakty

Pavlína Housarová, Prof. PaedDr. Jarmila Honzíková, Ph.D.
Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická
Klatovská tř. 51, 306 19 Plzeň
Tel: +420 377 636 500
E-mail: jhonziko@kmt.zcu.cz